

A circular medieval map of the world, likely from a 15th-century manuscript. The map is centered on a city with a large cathedral and several towers. The city is surrounded by a winding river or canal. The map is framed by a gold border. In the center, there is a golden frame containing two figures, possibly Adam and Eve, with a tree above them. The map is surrounded by a blue sea with various sea monsters and islands. The sea monsters include a dragon-like creature, a multi-headed serpent, a multi-eyed creature, and a creature with a long, pointed tongue. The islands are labeled with names like 'Illa arcana', 'Illa zeta', 'Illa alpha', 'Illa beta', 'Illa gamma', 'Illa delta', 'Illa epsilon', 'Illa zeta', 'Illa eta', 'Illa theta', 'Illa iota', 'Illa kappa', 'Illa lambda', 'Illa mu', 'Illa nu', 'Illa xi', 'Illa omicron', 'Illa pi', 'Illa rho', 'Illa sigma', 'Illa tau', 'Illa upsilon', 'Illa phi', 'Illa chi', 'Illa psi', 'Illa omega'. The sea monsters are labeled with names like 'Serpentes', 'Illa arcana', 'Illa zeta', 'Illa alpha', 'Illa beta', 'Illa gamma', 'Illa delta', 'Illa epsilon', 'Illa zeta', 'Illa eta', 'Illa theta', 'Illa iota', 'Illa kappa', 'Illa lambda', 'Illa mu', 'Illa nu', 'Illa xi', 'Illa omicron', 'Illa pi', 'Illa rho', 'Illa sigma', 'Illa tau', 'Illa upsilon', 'Illa phi', 'Illa chi', 'Illa psi', 'Illa omega'.

Potwory morskie

ze średniowiecznych
i renesansowych map

ISLANDIA

FARE

HETLANDIA

ORCADES XXXIII

HVVIT SARK

Pelrus sine Phis

Magnus 1237. usque

TILEA

Hec insula habet 30. milia
populi & amplius
Hec habet doli
Insularum

Episcopus
Episcopus
Episcopus

Grise galefite

Vaca marina

Fare
Bros
D. Comis
doli

Vannu
so. or. lu

Skyl

Potwory morskie

ze średniowiecznych
i renesansowych map

Chet Van Duzer

Przekład: Fabian Tryl

Warszawa 2022

Chet Van Duzer: *Potwory morskie
ze średniowiecznych i renesansowych map*
Tytuł oryginału: *Sea Monsters on Medieval
and Renaissance Maps*

First published 2013 by The British Library,
96 Euston Road, London NW1 2DB
Text © 2013 Chet Van Duzer
Illustrations © 2013 The British Library Board
and other named copyright holders

Copyright © for this edition by Wydawnictwo
Nautica, 2022

Wszystkie prawa zastrzeżone

Wydanie I

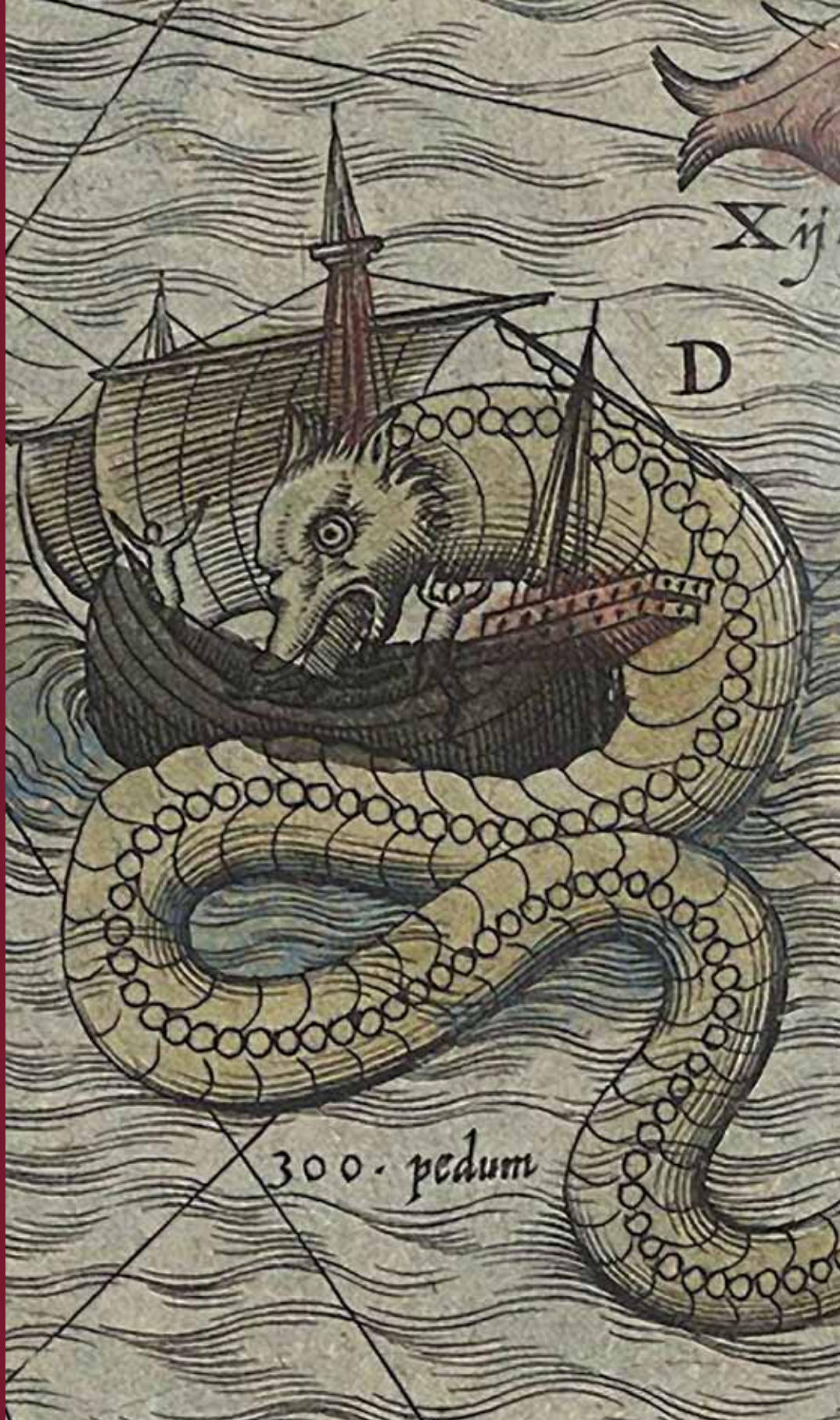
Przekład: Fabian Tryl
Redakcja: *MODESTIA* Rafał Sarna
Korekta: *MODESTIA* Katarzyna Sarna
Przeprojektowanie makiety i skład: Marzena Piłko

ISBN 978-83-66846-32-6
ISBN ebook 978-83-66846-33-3

Druk: OZGraf, Olsztyn

Warszawa 2022
Wydawnictwo Nautica
e-mail: wydawnictwonautica@wydawnictwonautica.pl
www.wydawnictwonautica.pl

The background of the page is a detailed illustration of a historical map. In the upper left, a large, reddish-brown sea monster with a human-like face and a long, segmented tail is depicted. Below it, a small boat with two figures is shown on the wavy sea. The map itself features various geographical elements, including a large landmass labeled 'HE GALANDIA terra nobilium' and a smaller area labeled 'Fisca'. The style is reminiscent of a woodcut or a hand-drawn map from the 15th or 16th century.

Podziękowania

Odkrywanie tego, czego możemy się dowiedzieć na temat potworów morskich zdobiących średniowieczne i renesansowe mapy, było wyjątkowym doświadczeniem. Podczas badań oraz w trakcie pisania tej książki czułem prawdziwą satysfakcję, że mogę pracować nad tematem, który był zarówno angażujący wizualnie, emocjonalnie i intelektualnie, jak i pouczający pod względem dostępnych źródeł i technik stosowanych przez kartografów.

Pragnę tu podziękować wszystkim tym, którzy pomogli mi w urzeczywistnieniu tego zadania. Dziękuję Catherine Delano-Smith za spostrzeżenie, że moje badania znajdują swój najlepszy wyraz pod postacią książki, a także Davidowi Wayowi, wydawcy z British Library, za wskazówki i wsparcie. Dziękuję również pracownikom Działu Map British Library, a zwłaszcza Peterowi Barberowi i Tomowi Harperowi, a także pracownikom Biblioteki Uniwersytetu Stanforda, w szczególności Johnowi Mustainowi. Za ich sugestie, poprawki i pomoc pragnę wyrazić wdzięczność Ily Dinesowi, Johnowi Friedmanowi, Jacqueline Leclercq-Marx, Margriet Hoogvliet, Natalii Lozovsky, Kimberly Merritt, Rosemary Marcus, Klausowi Barthelmessowi (†), Gregory'emu McIntoshowi oraz Hanie Šedinovej. Na koniec pragnę podziękować wielu innym przyjaciołom i współpracownikom, a także mojej rodzinie za ich pełne entuzjazmu wsparcie dla tego projektu.

Chet Van Duzer

Los Altos Hills, Kalifornia, 2013

Spis treści

Podziękowania	5
Wstęp	8
Klasycczni przodkowie	13
Pierwsze średniowieczne mapy z potworami morskimi:	
<i>mappae mundi</i> z Komentarza... Beatusa	14
„Niechaj się zarogą wody od roju istot żywych”:	
Potwory morskie i stworzenie świata	23
Potwory morskie w porcie w Brindisi	25
Fantasmagoryczna <i>mappa mundi</i> z potworami morskimi	26
Potwory morskie we wnętrzach kościołów	27
Olbrzymie potwory morskie na dwóch niewielkich <i>mappae mundi</i>	28
„Bezczesne morze, gdzie nie ma nic prócz potworów”	31
Dwie monumentalne <i>mappae mundi</i> z kilkoma potworami morskimi	33
Trzy potwory morskie walczące w wodach Atlantyku	37
<i>Dodatek ilustracyjny: Niebezpieczeństwa grożące ze strony potworów morskich</i>	38
Potwory morskie na mapach żeglarskich: olbrzymie ośmiornice, syreny, rekiny	40
Jak kupić potwora morskiego	48
Polowania na wieloryby: między mitem a realiami	50
Sadyby potworów morskich u stóp świata	52
Wieloryby wielkie niczym góry	54
Straszliwe potwory Oceanu Indyjskiego	55
Sceptyczne spojrzenie na potwory morskie: Fra Mauro	57
<i>Dodatek ilustracyjny: Fantastyczne potwory morskie</i>	58
Fantastyczne potwory morskie w opływającym świat oceanie	60
Rękopis ukazujący większość znanych potworów morskich	61
Potwory morskie w drukowanych wydaniach dzieła Ptolemeusza	66
Potwory morskie na pierwszych znanych globusach	68

Potwory morskie z mapy Waldseemüllera z 1507 r. oraz globusa Schönera z 1515 r.	71
Ognie płonące na grzbietach wielorybów	76
<i>Dodatek ilustracyjny: Kartograficzna kariera morsa</i>	78
Debiut renesansowych potworów morskich	80
Olaus Magnus i najważniejsze potwory morskie XVI w.	81
Globus Mercatora z 1541 r.: wpływ Olaususa Magnusa	86
Globus Ulpiusa: potwory morskie, które wyprzedziły swoje czasy	88
Potwór, który zatrzymuje płynące statki	89
<i>Dodatek ilustracyjny: Kolejne fantastyczne potwory morskie</i>	92
Od smoków morskich do ryby piły: mapa z Biblioteki Johna Rylandsa z 1546 r.	94
Śladami specjalistów od potworów morskich	97
Zadziwiająca kariera latającego żółwia	98
Eklektyzm Giacoma Gastaldiego	100
Potwory morskie na wielkiej mapie Mercatora z 1569 r.	103
Potwory morskie igrające pośród wysp Morza Śródziemnego	106
Potwory morskie otaczające Islandię w pierwszym opublikowanym atlasie	108
Przerażające potwory morskie raz jeszcze	112
Fantastyczne i realistyczne wieloryby z końca XVI w.	112
Dwa potwory morskie z Nowego Świata	114
Zakończenie	116
Przypisy	120
Indeks	142
Wykaz rękopisów	144